

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-19\(48\)-10-27](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-19(48)-10-27)
УДК 8У (077)

Горячок Інна Владиславівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри слов'янської філології
Хмельницького національного університету.
Хмельницький, Україна.
goria@ukr.net

МЕТОДИЧНА СИСТЕМА ВИВЧЕННЯ ПУБЛІЦИСТИКИ У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Анотація. У дослідженні визначено, що методична система вивчення публіцистики у старших класах закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) – це складне структурне утворення, що містить провідну ідею, функції, принципи, методи, прийоми, форми навчальної діяльності, спрямовані на ґрунтовне сприймання і розуміння публіцистичних творів, за допомогою яких формується світогляд учня, відбувається соціалізація особистості старшокласника. Вона реалізується через уроки, факультативні заняття, позакласні заходи, присвячені значущим темам, ґрунтується на безперервному системному розвитку особистості школяра, підготовки його до суспільного життя. Мета методичної системи полягає у визначенні ефективних методів, прийомів, видів і форм освітньої діяльності, спрямованих на досягнення цілісності у сприйманні шкільного курсу літератури, формування в учнів високоморальних понять за допомогою вивчення публіцистики у старших класах ЗЗСО. Методична система виконує такі функції: як: пізнавальна (глибоке осмислення публіцистичних творів, визначення авторської позиції, поглиблення знань з гуманітарних предметів); розвивальна (розвиток вмінь та навичок аналізу публіцистичного твору); світоглядна (створюється фундамент для світобачення старшокласників, соціалізації особистості); мотиваційна (розвиток інтересу до вивчення публіцистики); виховна (розвиток людини-громадянина, високих моральних почуттів). Розроблення системи вивчення публіцистики ґрунтувалася на головних загальнонаукових принципах: цілісності (залежність кожного елемента системи від його місця, функції в цілому); структурності (можливість опису системи через визначення її структури); взаємозалежності системи й середовища (формування й виявлення особливостей системи у процесі взаємодії із середовищем, виступаючи при цьому

провідним активним компонентом взаємодії); ієрархічності (кожен компонент системи насамперед може розглядатися як система); а також системний підхід: змістовності (можливість фіксування недоліків старих традиційних функцій); динамічності й спадковості. Крім загальнонаукових, в основу системи покладено: загально-дидактичні принципи: науковості й доступності; систематичності й послідовності засвоєння знань; проблемності; науковості; творчої активності й свідомості учнів; єдності навчання, розвитку й виховання; позитивного тла навчання; зв'язку навчання з життям; урахування індивідуальних особливостей учнів. Методичні принципи викладання української літератури: пріоритету загальнолюдських цінностей; вивчення літератури як мистецтва слова, контекстового розгляду літературних явищ, вивчення будь-якого твору з урахуванням його жанру. Визначено специфічні принципи вивчення публіцистичних творів у ЗЗСО: вплив публіцистики на свідомість людини, взаємодія художніх творів і публіцистичної спадщини українських митців. Провідною ідеєю системи вивчення публіцистичних творів у старших класах ЗЗСО є підвищення рівня літературної освіти, розуміння старшокласниками специфіки публіцистики, формування національно свідомої і духовно багатой особистості молодой людини. Система вивчення публіцистичних творів у старших класах ЗЗСО відкриває широкі можливості модернізації літературної освіти як на уроках української літератури, так і на факультативних заняттях, під час позакласних і позашкільних заходів. Методична система вивчення публіцистичних творів у старших класах ЗЗСО являє собою складне структурне утворення, що містить провідну ідею, функції, принципи, методи, прийоми, форми освітньої діяльності.

Ключові слова: публіцистика; публіцистичні твори; старші класи; українська література; шкільний курс літератури; методична система; принципи, методи, прийоми, форми освітньої діяльності.

ВСТУП / INTRODUCTION

Національне оновлення життя громадян в Україні, потребу в розв'язанні цілого комплексу політичних, соціально-економічних, культурно-просвітницьких проблем ставить нові вимоги до освіти й підготовки учнів сучасних закладів загальної середньої освіти.

У наш час публіцистика займає важливе місце в суспільстві соціальна поведінка і політична свідомість людей примушує публіцистику активно й

оперативно входити у життя, бачити у фактах, подіях, явищах реальної дійсності їх політичну суть, яка визначає життєво важливі проблеми. Публіцистика володіє сильним потенціалом для розвитку особистості учня. Вона з'являється перед старшокласником як певна модель світу, модель поведінки, що виходить за рамки своєї епохи і дає проєкцію на сучасну дійсність. З досвіду роботи помічаємо, що чимало учнів важко включаються у будь-які суспільні процеси, вони слабо орієнтуються у суспільних подіях і не в змозі їх реально оцінити.

Школі належить основна роль у формуванні майбутніх активних творців нового життя в Україні, у вихованні їхньої національної самосвідомості, політичної культури. Потрібно, щоб в Україні молоді її громадяни були політично грамотними, обізнаними, могли відстояти свою громадянську позицію. Вивчення публіцистики, її аналіз значною мірою сприяють формуванню таких якостей, що відповідають потребам морально здорової людини, тому що публіцистика як суспільно-політична література досліджує об'єктивні, закономірні процеси, не відштовхуючи особистість, її індивідуальність, яка є формою вираження об'єктивних закономірних зв'язків.

Зорієнтованість сучасної літературної освіти у школі на формування національно свідомої і духовно багатой особистості зумовлює необхідність пошуку нових ефективних шляхів вивчення публіцистики у старших класах, оскільки творчість письменників-публіцистів, їхня безкомпромісна світоглядна позиція, втілена у творах, є могутнім джерелом морального, національного, патріотичного виховання молоді. Тому публіцистиці властиві свої специфічні риси, її вивчення не буде ефективним без акцентування уваги на них.

Програми з української літератури для ЗЗСО передбачають незначне текстуальне вивчення та оглядове ознайомлення старшокласників із публіцистичною спадщиною українських письменників, що відіграє неоціненну роль у справі виховання гармонійно розвиненої особистості, людини високої духовності, справжнього патріота своєї землі, але розгляд творів не враховує тих специфічних особливостей, які відрізняють публіцистику від пріоритетних для шкільного вивчення жанрів: епосу, лірики та драми.

Недостатня розробленість проблем застосування ефективних методів і прийомів аналізу, відсутність чітко визначених показників засвоєння учнями публіцистики свідчить про актуальність обраної теми, її соціальну і практичну значущість. Досі ще не створено науково обґрунтованої методичної системи вивчення публіцистичних творів у школі, яка враховувала б психологію старшокласника і забезпечувала адекватне до

вікових особливостей учнів сприйняття публіцистичного тексту.

Постановка проблеми. Стан досліджуваної проблеми в методичній науці та шкільній практиці викладання літератури в школі обумовили розроблення методичної системи вивчення публіцистичних творів у старших класах закладів загальної середньої освіти.

Методична система викладання – це єдність мети, змісту, принципів, організації методів, прийомів, форм впливу на учнів, що забезпечує засвоєння змісту освіти [1, с. 91]. Сучасні українські вчені широко використовують поняття методичної системи. Так, останнім часом було створено авторські системи методичних прийомів: Г. Токмань «Методика викладання української літератури у старшій школі на екзистенціально-діалогічних засадах», Н. Петриченко «Методика використання епістолярних матеріалів у процесі вивчення української літератури», А. Уліщенко «Методика вивчення української еміграційної прози у старших класах загальноосвітньої школи», О. Слижук «Методика організації читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення епічних творів», А. Градовський «Методичні аспекти вивчення української літератури у взаємозв'язках із зарубіжною», С. Жила «Вивчення української літератури у взаємозв'язку з образотворчим мистецтвом» та багато інших.

Необхідність створення методичної системи вивчення публіцистичних творів викликано сучасним станом формування особистості старшокласника і потребою в удосконаленні методичного забезпечення для вирішення цієї проблеми. Методична система вивчення публіцистики у старших класах ЗЗСО передбачає комплекс дій учителя, спрямованих на досягнення оптимального результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям методики вивчення публіцистики є дослідження вчених, де класифіковано методи, прийоми та види освітньої діяльності; визначено шляхи створення проблемних ситуацій (В. Водовозов, М. Рибникова, Т. Бугайко, Є. Пасічник, Н. Волошина); обґрунтовано екзистенційно-діалогічну концепцію викладання української літератури у старших класах (Г. Токмань); умотивовано застосування прийомів шкільної лекції (З. Шевченко); дискусії (Л. Михальчук); активізацію пізнавальної діяльності учнів під час вивчення літератури шляхом застосування різних за характером дидактичної мети завдань (О. Слижук, В. Уліщенко, А. Фасоля); національний аспект виховання (Г. Бійчук).

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та представленні

певних принципів, шляхів, методів і прийомів аналізу публіцистики у старших класах закладів загальної середньої освіти.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**: визначити підхід до сутності змісту освіти, на якому ґрунтується методична система вивчення публіцистики; осмислити мету, функції, принципи методичної системи вивчення публіцистики; описати структуру дослідженої методичної системи; установити обсяг освітнього матеріалу, основних умінь і навичок, що отримують учні в результаті роботи за запропонованою методичною системою; підготувати методичні рекомендації; визначити перспективи методичної системи.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Педагогічна наука на сьогодні має два основні підходи до визначення сутності змісту освіти:

Знаннево-орієнтований – зміст освіти розглядається як сукупність систематизованих знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил і практичної підготовки, досягнутий у результаті освітньої діяльності. Знання виступають абсолютною цінністю. Це призводить до ідеологізації та регламентації наукового ядра знань, їх академізму, орієнтації змісту освіти на середнього учня та інші негативні наслідки.

Особистісно орієнтований – абсолютною цінністю є не відчужені від особистості знання, а сама людина. Такий підхід забезпечує свободу вибору змісту освіти з метою задоволення освітніх, духовних, культурних і життєвих потреб особистості, гуманне ставлення до особистості, що розвивається, становлення її індивідуальності й можливості самореалізації в культурно-освітньому просторі [2, с. 12].

Сучасна методика викладання літератури зробила вибір на користь особистісно орієнтованого підходу. Автори Концепції літературної освіти в Україні Н. Волошина, Є. Пасічник, Н. Скрипченко, П. Хропко стверджують: «Під час опанування літератури важливим є не лише те, яку кількість інформації засвоїли і які теоретичні узагальнення зробили учні, а перш за все те, який вплив справляє інформація на їхній розвиток» [2, с. 55]. У проєкті Концепції літературної освіти у 12-річ. ЗЗСО (автори Н. Волошина, В. Мартиненко, Л. Сімакова, А. Фасоля, З. Шевченко) підкреслюється, що «основним шляхом модернізації української школи загалом і літературної освіти зокрема є її розвиток на принципах особистісно орієнтованого навчання».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставлених завдань було використано такі методи дослідження:

1) *теоретичний*: ретроспективний, порівняльний та системний аналіз філософської, літературознавчої, психологічної, дидактичної, методичної літератури з теми дослідження; аналіз освітніх програм, шкільних підручників, хрестоматій;

2) *емпіричний*: бесіди з учителями та учнями (групові, індивідуальні), анкетування і тестування вчителів та учнів, спостереження за освітнім процесом, аналіз уроків і позакласних заходів, усних і письмових робіт учнів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

У процесі роботи було сформульовано визначення «методичної системи вивчення публіцистики у старших класах закладів загальної середньої освіти», яке звучить так: «Методична система вивчення публіцистики у старших класах закладів загальної середньої освіти – це науково обґрунтована класифікація змісту, методів, прийомів, видів і форм навчальної діяльності, спрямованих на ґрунтовне сприймання публіцистичних творів, за допомогою яких формується світогляд учня, відбувається соціалізація особистості старшокласника».

Ця методична система реалізується через уроки, факультативні заняття, позакласні заходи, присвячені особистісно значущим темам, ґрунтується на безперервному системному розвитку особистості школяра, підготовки його до суспільного життя.

В основі методичної системи вивчення публіцистики у старших класах ЗЗСО лежать: літературознавче вчення про загальний розвиток публіцистики, її взаємозв'язок з літературою; психолого-педагогічні дослідження про особливості психічного розвитку учнів юнацького віку та значення психічних процесів в освітньому процесі; методичний досвід вивчення творів певних жанрів.

Система вивчення публіцистики у старших класах ЗЗСО тісно пов'язана із цілісністю педагогічного процесу: єдність процесів навчання й виховання (рис. 1).

У цьому випадку педагогічний компонент узагальнює власне дидактичні характеристики методики вивчення публіцистики (цілі, зміст, єдність навчання й виховання); гносеологічний компонент визначає процес навчання в аспекті пізнання учнями під керівництвом учителя дійсності, суспільства й самих себе; психологічний компонент охоплює внутрішній, психологічний бік пізнавальної діяльності й процесу сприймання публіцистичного твору; методичний компонент

– узагальнює основні характеристики методичної системи вивчення публіцистики (методи, прийоми, види, засоби, форми навчання); соціологічний компонент – соціальна значущість і спрямованість вивчення публіцистики.

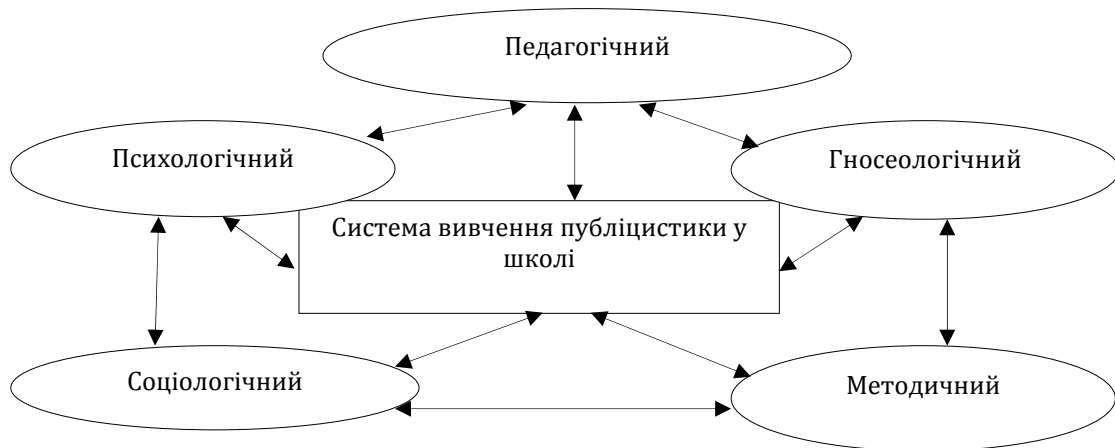

Рис. 1 Взаємозв'язок системи вивчення публіцистики з основними компонентами освітнього процесу

У рис. 2 подаємо основні фактори впливу публіцистики на особистість старшокласника. Літературний розвиток через публіцистичні твори виявляється в особистісному сприйманні публіцистичного твору, формуванні уявлень про типологічну схожість художнього та публіцистичного творів, встановлення зв'язків життя та літератури. Розвиток людини-громадянина через публіцистичні твори полягає у формуванні громадянських якостей, соціалізації учнів, емоційному та поведінковому досвіді, розумінні проблем суспільства, формуванні власного бачення, своєї думки, формуванні вмінь та навичок публічного виступу.

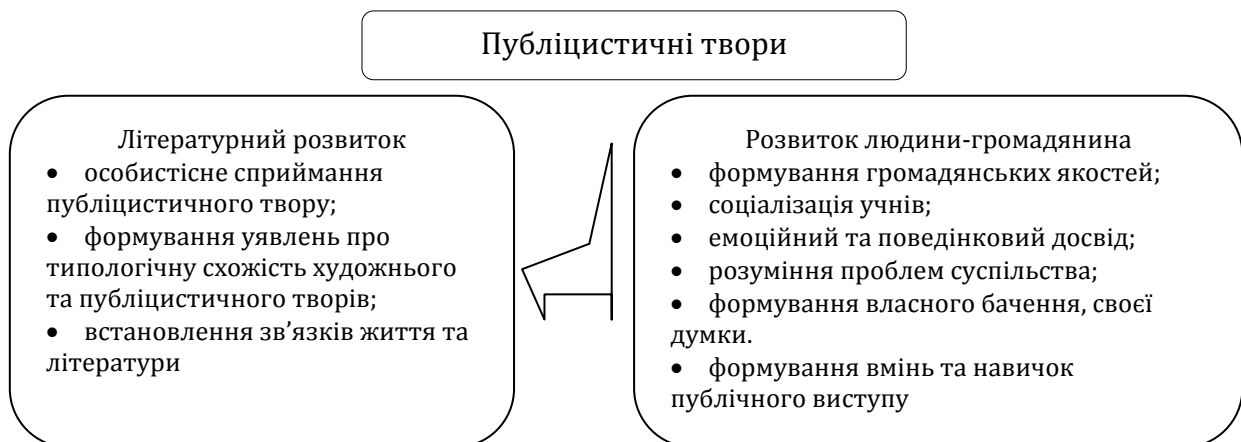

Рис. 2 Вплив публіцистики на розвиток особистості старшокласника

Ефективність роботи вчителя-словесника значною мірою залежить від творчого використання у процесі вивчення публіцистики елементів інтегрованості під час розгляду фактів, пов'язаних з історією розвитку українського народу, міжпредметних зв'язків з такими навчальними дисциплінами, як українська мова, зарубіжна література, історія, образотворче мистецтво. Відсутність належного взаємозв'язку між навчальними предметами зумовлює зниження якості засвоєння навчального матеріалу. Якщо виходити з необхідності виховання творчого читача на уроках літератури, присвячених публіцистиці, то її вивчення в контексті інших літератур світу, історії, а також у контексті інших видів мистецтва є необхідністю, яка зумовлює мету, поставлену перед учителем-словесником. Адже кожному педагогові, який працює творчо, слід у своїй роботі уникати давнього й типового парадокса: «предмети існують у навчальних планах незалежно один від другого, і їхня інформація вкладається в головах учнів довгими рядами, назавжди «замерзаючи» у свідомості, як розрізнений і несистематизований досвід» [3, с. 38–39].

Методична система вивчення публіцистики у старших класах закладів загальної середньої освіти показано (рис. 3).

Рис. 3 Структура методичної системи вивчення публіцистичних творів

Найважливішими принципами, що дають змогу вибудувати систему вивчення публіцистики, є принципи систематичності та послідовності, а також міцності в оволодінні знань, умінь і навичок, хоча використовуються й інші загально-дидактичні та методичні принципи, такі як принцип науковості, принцип зв'язку теорії з практикою та принципу індивідуального підходу. Індивідуальний підхід здійснюється у формулюванні навчальних запитань і завдань, відповідно до світогляду, життєвого досвіду, виховання учнів. Використовуємо й суто специфічні принципи цілісного погляду на твір та єдності внутрішнього світу читача і автора твору.

У ході реалізації системи вивчення публіцистичних творів у старших класах використовувалися відомі методи викладання літератури: шкільна лекція, різні види бесіди, самостійна робота, але з пріоритетом методів проблемного й дослідницького характеру, а також таких прийомів, як індивідуальне та коментоване читання, тезування, реферування, конспектування, інтерв'ювання, дискусія, дебати, круглий стіл, публічний форум, «Мікрофон» та інші. Усі ці методи і прийоми використовуються нами у процесі вивчення публіцистики на уроках та факультативних заняттях з української літератури.

Лекція широко використовується в освітньому процесі ще з часів Я. Коменського, який радив навчати всього коротко, приємно й ґрунтовно. Шкільна лекція – це такий словесний метод, за допомогою якого можна раціонально передати значну кількість пізнавальної та узагальнювальної інформації. За Є. Пасічником, це «один з найекономічніших способів передачі інформації: за короткий час можна охопити значний за обсягом матеріал, викласти його послідовно, аргументовано, доказово, зробити певні висновки» [4, с. 128]. Цей метод використовують під час вивчення тем, які містять матеріал невідомий чи маловідомий учням або при охопленні значної кількості матеріалу, що характерно для засвоєння публіцистичних творів.

У закладах загальної середньої освіти, котрі охоплював експеримент, під час вивчення публіцистичних творів у старших класах вчителі-словесники проводили лекції за темами:

1. Актуальність класичного фейлетону.
2. Публіцистика Уласа Самчука в контексті українського державотворення.
3. Публіцистика І. Багряного: мотиви, жанри, контекст.
4. Публіцистичність «Щоденника» О. Довженка.

Головною ж метою шкільної лекції, на думку З. Шевченко, є не опис фактів і явищ літературного процесу, а глибоке розуміння його розвитку, формування в учнів старших класів навичок зв'язного й цілісного засвоєння

літературних знань як могутнього фактору естетичного виховання. Школярі вчаться схоплювати логічну структуру лекції, що допомагає їм правильно будувати власні усні відповіді, писати твори, висловлювати оцінні судження, що дуже важливо в дорослому житті, в адаптації до сприймання лекцій з різних проблем науки та мистецтва [5, с. 26]. Так, наприклад, опрацьовуючи на уроці в 11 класі тему: «Публіцистичність "Щоденника" О. П. Довженка», вчитель-словесник зазначить, що публіцистичний талант митця – ще одна грань яскравого таланту Олександра Петровича Довженка, який впливає з його суспільної спрямованості, адже він не може і не хоче залишатися збоку, він не боїться прямо, з політичною пристрасстю висловлювати своє ставлення. «Щоденник» О. Довженка – це потужний публіцистичний твір про справжні реалії життя, про проблеми українського суспільства, про біль і страждання автора. Якщо ж старшокласники здатні мислити, узагальнювати, аналізувати, можуть висловлюватися чітко, лаконічно, підтверджуючи свої думки текстом, то радимо організувати лекцію за поданими блоками:

- доля України та українців;
- війна очима патріота;
- вожді та їх дії;
- важливі суспільні проблеми (малої людини, жіночої долі, пам'яток історії та культури, мови, чиновництва та бюрократії);
- роздуми про себе та видатних сучасників.

Серед функцій, які виконує ця лекція у процесі вивчення літератури, варто виділити такі: пізнавальну (отримання необхідної нової інформації з навчальної теми); розвивальну (розвиток певних знань, умінь та навичок школярів); виховну (вплив на процес формування поглядів та переконань учнів); рефлексивну (спрямованість на саморозвиток і пізнання учнями самих себе та навколишнього світу); комунікативну (встановлення емоційного контакту між лектором та учнем, спонукання до дії: читання, слухання, писання тощо).

У процесі вивчення української літератури в ЗЗСО значну роль відіграють спецкурси та факультативи, які мають на меті розширити, поглибити знання учнів з тієї чи іншої теми. У закладах, де проходив експеримент, ми впроваджували факультативний курс для старшокласників «Українська публіцистика», програму якого було затверджено Міністерством освіти і науки України. Цей факультатив уміщував основні методи й форми, про які говорили відомі методисти, зокрема В. Неділько [6, с. 229] визначив завдання факультативів і систему їхньої роботи та означив такі методи й форми факультативного вивчення літератури у школі: лекція, семінарські заняття, різноманітні форми самостійної аналітичної роботи учнів над

художнім твором (учнівські доповіді, повідомлення та реферати, самостійне ознайомлення учнів з текстом твору та його аналіз, опрацювання літературно-критичних джерел та ін.), бесіда евристичного типу, підсумкові комбіновані заняття, що виходять за межі класної роботи (наукові конференції, випуск спеціальних збірників, альманахів, газет, виготовлення альбомів, монтажі, проведення літературних вечорів).

В. Доманський [7, с. 29] стверджує, що провідними методами на факультативному занятті є репродуктивний з елементами евристичного, евристичний з елементами дослідницького, які можна запровадити з типами занять як: вступні інформаційні, консультаційно-підготовчі, поглибленого аналізу текстів, семінарські заняття, заняття творчого типу.

Вивчення публіцистики має відвідуватися не тільки на уроках, а й у процесі проведення позакласних і позашкільних заходів (засідань гуртків і факультативів, літературних вечорів, екскурсій тощо). Узагалі, позакласна робота – важлива складова частина освітнього процесу. Їй надавали великого значення відомі учені В. Водовозов, В. Острогорський, Ц. Банталон, В. Голубков, Т. Бугайко, відзначаючи великі можливості закладені у позакласній роботі. Так В. Острогорський обґрунтував і започаткував у практиці широку систему різноманітних форм і методів позакласної роботи з літератури. Він розробив методику керівництва позакласним читанням, проведення літературних бесід, організації і проведення екскурсій в музеї, роботи літературних гуртків [4, с. 162]. Звертаючи увагу на позакласну роботу, М. Пирогов у низці своїх статей проводив думку про необхідність прищеплення учням навичок самостійної праці. М. Рибникова рекомендувала охоплювати позакласною роботою якнайбільше учнів, не лише обдарованих, а й тих, які виявляють глибокий інтерес до літератури і мистецтва твір «Історія Русів», який мав форму політичного памфлету, дав підстави до національного пробудження в освічених сферах суспільства і гостро нагадував про історичні корені, побут, героїчні діяння, щоб спинити масовий відплив культурної сили з України в культуру чужу.

Позакласна робота із залученням публіцистичних творів допоможе вирішити цілу низку завдань:

- збагачення, розширення й удосконалення знань, умінь та навичок, набутих на уроках, факультативах під час вивчення публіцистики та інших жанрів літератури;
- виховання в учнів ініціативності, самостійності, пізнавальних інтересів, творчих здібностей;

- формування у старшокласників почуття української національної свідомості, почуття національної гідності, гуманності, толерантності.

Наприклад, в експериментальних школах серед старшокласників користувалися популярністю ток-шоу на актуальні теми з використанням публіцистичних матеріалів відомих письменників: «Чи потрібна Україні друга державна мова?», «Громадянином бути зобов'язаний», «Що ми за народ, що ми за нація?», «Чи є ще справжні патріоти?» та багато інших. На них запрошувалися відомі люди школи, села чи міста та учні 10–11 класів. Школярі для того, щоб поставити запитання користувалися «долонею» (роздатковий матеріал із зображенням людської долоні). На запитання і відповіді було запроваджено регламент, який суворо коригував ведучий. Учні запитували, полемізували, відстоювали свою думку і виражали своє бачення цих проблем. Наводимо приклад основних питань, які гаряче обговорювались на одному із таких ток-шоу на тему: «Чи є ще справжні патріоти?», що проходило під девізом слів Сенеки: «Люблять Батьківщину не за те, що вона велика, а за те, що вона своя»:

1. Який зміст вкладений у поняття «патріот»?
2. Якими ще словами можна охарактеризувати патріотизм?
3. Чи тотожні поняття «патріотизм» та «ностальгія»?
4. Як патріотизм виявляється у реальному житті? Наведіть приклади.
5. Кого із сучасних видатних людей (або історичних постатей) ви би назвали справжнім патріотом? Обґрунтуйте свій вибір.

Цікавим і актуальним виявився захід на тему «Громадянином бути зобов'язаний», епіграфом до якого були слова С. Смайlsa: «Щоб зробити з людей хороших громадян, їм слід проявити свої права громадян і виконувати обов'язки громадян». Було запропоновано такі питання для обговорення:

- 1) Які риси, на Ваш погляд, повинен мати свідомий громадянин незалежної України?
- 2) Кому з Ваших ровесників вони притаманні?
- 3) Хто, на Вашу думку, ще не досяг громадянської зрілості?
- 4) Як Ви розумієте громадянськість і моральність?
- 5) Чим Ви доведете свою громадянську зрілість?

Важливим фактором успішного виконання цих завдань є врахування психолого-педагогічних особливостей засвоєння знань та вікових можливостей учнів. На думку С. Карамана, «плануючи позакласну роботу певного класу, вчитель враховує ті знання і навички, що їх одержали учні на уроках і в позаурочний час у попередніх класах, ступінь підготовленості учнів до занять, наявність інтересу» [8, с. 46].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що методична система, запропонована у дослідженні, базується на наукових теоретичних основах, які забезпечують ефективність діяльності вчителя, спрямовану на збагачення знань школярів, розвиток їхніх творчих здібностей, формування і виховання громадянських якостей.

Провідною ідеєю системи вивчення публіцистичних творів у старших класах закладів загальної середньої освіти є підвищення рівня літературної освіти, розуміння старшокласниками специфіки публіцистики, формування національно свідомої і духовно багатой особистості молодого людини.

Методична система – це сукупність ефективних методів, прийомів, видів і форм навчальної діяльності, спрямованих на досягнення цілісності у сприйманні шкільного курсу літератури, формування в учнів високоморальних понять за допомогою вивчення публіцистики. Вона виконує різноманітні функції і ґрунтується на головних загальнонаукових принципах. Визначаємо специфічні принципи вивчення публіцистичних творів у ЗЗСО: вплив публіцистики на свідомість людини, взаємодія художніх творів і публіцистичної спадщини українських митців.

Система вивчення публіцистичних творів у старших класах ЗЗСО відкриває широкі можливості модернізації літературної освіти як на уроках української літератури, так і на факультативних заняттях, під час позакласних і позашкільних заходів.

Перспективи подальших досліджень. Представлені результати досліджень є важливою ланкою у методиці навчання української літератури, зокрема у літературній освіті сучасних учнів. Подальші наші дослідження ми спрямовуємо у площину розроблення інформаційних ресурсів для глибшого сприйняття та розуміння учнями публіцистичних творів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Н. Й. Волошина, *Наукові основи методики літератури*. Київ, Україна: Ленвіт, 2002, 344 с.
- [2] Н. Й. Волошина, Є. А. Пасічник та ін. *Концепція літературної освіти*. Київ, Україна: ВІПОЛ, 1993, 74 с.
- [3] О. М. Бандура, *Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення української літератури*. Київ, Україна: Рад. шк., 1984, 168 с.
- [4] Є. А. Пасічник, *Методика викладання української літератури в*

середніх навчальних закладах. Київ, Україна: Ленвіт, 2000, 384 с.

- [5] З. О. Шевченко, *Шкільна лекція у поєднанні з іншими видами та прийомами викладання літератури. Київ, Україна: Рад. шк., 1986, 44 с.*
- [6] В. Я. Неділько, *Методика викладання української літератури в середній школі. Київ, Україна: Вища шк., 1978, 248 с.*
- [7] В. А. Доманский, *Факультативные занятия по русской литературе. Киев, Украина: Рад. шк., 1990, 136 с.*
- [8] С. О. Караман, «Позакласна робота з української мови», *Українська література в загальноосвітній школі*, № 9, с. 46, 2004.

METHODOLOGICAL SYSTEM OF STUDYING JOURNALISM IN SENIOR CLASSES OF HIGH SCHOOL

Inna Goryachok,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department
of Slavic Philology, Khmelnytskyi National University.

Khmelnytskyi, Ukraine.

[goria @ukr.net](mailto:goria@ukr.net)

Abstract. The study has found that the methodological system of studying journalism in senior grades of general secondary education institution is a complex structural formation that contains the main idea, functions, principles, methods, techniques, forms of educational activities aimed at thorough perception and understanding of journalistic works, which form the world outlook of the student and the socialization of senior student's personality takes place. It is implemented through lessons, optional classes, extracurricular activities on important topics, based on the continuous systemic development of the student's personality, preparing him/her for social life. The purpose of the methodological system is to determine effective methods, techniques, types and forms of educational activities aimed at achieving integrity in the perception of school literature, the formation of high moral concepts in students through the study of journalism in senior grades of general secondary education institutions. The methodical system performs the following functions: cognitive (deep comprehension of journalistic works, determination of the author's position, deepening of knowledge in the humanities); developmental (development of skills and abilities of analysis of a journalistic work); world outlook(creates a foundation for the worldview of high school students, socialization of the individual); motivational (development of interest in the study of journalism); educational (human

development, high moral values). The development of the system of studying journalism has been based on the main general scientific principles of the system: integrity (dependence of each element of the system on its place, function as a whole); structure (the ability to describe the system through the definition of its structure); interdependence of system and environment (formation and identification of system features in the process of interaction with the environment while acting as a major active component of interaction); hierarchy (each component of the system in turn can be considered as a system); as well as a systematic approach: content (the ability to define the drawbacks of old traditional functions); dynamism and heredity. In addition to general scientific principles, the system is based on: General didactic principles: scientific and accessible; regularity and consistency of knowledge acquisition; problematic and scientific principles; creative activity and consciousness of students; unity of education, development and upbringing; positive learning background; connection of learning with life; taking into account the individual characteristics of students. Methodical principles of teaching Ukrainian literature: the priority of universal values; the study of literature as the art of the word, the contextual consideration of literary phenomena, the study of any work, taking into consideration its genre. Specific principles of studying journalistic works in general secondary education institutions are determined: the influence of journalism on human consciousness, the interaction of works of art and journalistic heritage of Ukrainian artists. The main idea of the system of studying journalistic works in the senior classes of high school is to increase the level of literary education, high school students' understanding of the specifics of journalism, the formation of nationally conscious and spiritually rich personality of young people. The system of studying journalistic works in the senior grades of general secondary education institutions opens wide opportunities for modernization of literary education both at Ukrainian literature lessons and at elective classes, during extracurricular activities. The methodical system of studying journalistic works in the senior grades of general secondary education institutions is a complex structural formation that contains the main idea, functions, principles, methods, techniques, forms of educational activity.

Key words: journalism; journalistic works; senior grades; Ukrainian literature; school literature course; methodical system; principles, methods, techniques, forms of educational activity.

МЕТОДИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ИЗУЧЕНИЯ ПУБЛИЦИСТИКИ В СТАРШИХ КЛАССАХ ЗАВЕДЕНИЙ ОБЩЕГО СРЕДНЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Горячок Инна Владиславовна,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры славянской филологии
Хмельницкого национального университета.

Хмельницкий, Украина.

[goria @ukr.net](mailto:goria@ukr.net)

Аннотация. В исследовании определено, что методическая система изучения публицистики в старших классах заведений общего среднего образования – это сложное структурное образование, содержащее ведущую идею, функции, принципы, методы, приемы, формы учебной деятельности, направленные на основательное восприятие и понимание публицистических произведений, посредством которых формируется мировоззрение учащегося, происходит социализация личности старшеклассника. Она реализуется через уроки, факультативные занятия, внеклассные мероприятия, посвященные значимым темам, основывается на непрерывном системном развитии личности школьника, подготовке его к общественной жизни. Цель методической системы состоит в определении эффективных методов, приемов, видов и форм образовательной деятельности, направленных на достижение целостности в восприятии школьного курса литературы, формирование у учащихся высоконравственных понятий посредством изучения публицистики в старших классах заведений общего среднего образования. Методическая система выполняет следующие функции: познавательную (глубокое осмысление публицистических произведений, определение авторской позиции, углубление знаний по гуманитарным предметам); развивающую (развитие умений и навыков анализа публицистического произведения); мировоззренческую (создается фундамент для мировоззрения старшеклассников, социализации личности); мотивационную (развитие интереса к изучению публицистики); воспитательную (развитие человека-гражданина, высоких нравственных чувств). Разработка системы изучения публицистики основывалась на основных общенаучных принципах системы: целостности (зависимость каждого элемента системы от его места, функции в целом); структурности (возможность описания системы посредством определения ее структуры); взаимозависимости системы и среды (формирование и выявление особенностей системы в процессе взаимодействия со средой, выступая

при этом ведущим активным компонентом взаимодействия); иерархичность (каждый компонент системы в свою очередь может рассматриваться как система); а также системного подхода: содержательности (возможность фиксирования недостатков старых традиционных функций); динамичности и наследственности. Кроме общенаучных, в основу системы положены: Общедидактические принципы научности и доступности; систематичности и последовательности усвоения знаний; проблемности; научности; творческой активности и сознания учащихся; единства обучения, развития и воспитания; положительного фона обучения; связи обучения с жизнью; учет индивидуальных особенностей учащихся. Методические принципы преподавания украинской литературы: приоритет общечеловеческих ценностей; исследование литературы как искусства слова, контекстного рассмотрения литературных явлений, исследование всякого произведения на базе его жанра. Определены специфические принципы изучения публицистических произведений в заведениях общего среднего образования: влияние публицистики на сознание человека, взаимодействие художественных произведений и публицистического наследия украинских художников. Ведущей идеей системы изучения публицистических произведений в старших классах заведений общего среднего образования является повышение уровня литературного образования, понимание старшеклассниками специфики публицистики, формирование национально сознательной и духовно богатой личности молодого человека. Система изучения публицистических произведений в старших классах заведений общего среднего образования открывает широкие возможности модернизации литературного образования как на уроках украинской литературы, так и на факультативных занятиях во время внеклассных и внешкольных мероприятий. Методическая система исследования публицистических произведений в старших классах заведений общего среднего образования представляет собой сложное структурное образование, содержащее ведущую идею, функции, принципы, способы, приемы, формы учебной деятельности.

Ключевые слова: публицистика; публицистические произведения; старшие классы; украинская литература; школьный курс литературы; методическая система; принципы, методы, приемы, формы учебной деятельности.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] N. Y. Voloshyna, *Naukovi osnovy metodyky literatury*. Kyiv, Ukraina: Lenvit, 2002, 344 s.
- [2] N. Y. Voloshyna, Ye. A. Pasichnyk ta in., *Kontseptsiia literaturnoi osvity*. Kyiv, Ukraina: VIPOL, 1993, 74 s.
- [3] O. M. Bandura, *Mizhpredmetni zviazky u protsesi vyvchennia ukrainskoi literatury*. Kyiv, Ukraina: Rad. shk., 1984, 168 s.
- [4] Ye. A. Pasichnyk, *Metodyka vykladannia ukrainskoi literatury v serednikh navchalnykh zakladakh*. Kyiv, Ukraina: Lenvit, 2000, 384 s.
- [5] Z. O. Shevchenko, *Shkilna lektsiia u poiednanni z inshymy vydamy ta pryiomamy vykladannia literatury*. Kyiv, Ukraina: Rad. shk., 1986, 44 s.
- [6] V. Ya. Nedilko, *Metodyka vykladannia ukrainskoi literatury v serednii shkoli*. Kyiv, Ukraina: Vyshcha shk., 1978, 248 s.
- [7] V. A. Domanskij, *Fakul'tativnye zanyatiya po russkoj literature*. Kiev, Ukraina: Rad. shk., 1990, 136 s.
- [8] S. O. Karaman, «Pozaklasna robota z ukrainskoi movy», *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli*, № 9, s. 46, 2004.

*Стаття надійшла до редакції
11 січня 2022 року*